

Uru Asụsụ Ọdịnaala (Igbo) bara n'Ìkuziri ndị Okenye nọ n'Ìme Eobodo maka Ọrụ Ugbo na Steeti Ebonyi, Nigeria.

N. Nwigwe na Eze, J. N.

Department of Arts and Social Science Education
Faculty of Education, Ebonyi State University, Abakaliki.

Ụmịedemede

Nchọcha a lebara anya n'uru asụsụ ọdịnaala bara n'ìkuziri ndị okenye nọ n'ime obodo maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi. Onye nchọcha gbasoro usoro sọvee kenkowa wee mee nchọcha a. Ajuju nchọcha abụọ ka e ji wee mee nchọcha a. Onye nchọcha ji usoro nsere ebumnuche wee họtụta ndị okenye dị otu narị na iri atọ (130) bụ ndị e ji mee nchọcha a, Ngwa nchọcha bu njumaza nke ihe e deputara n'ime ya di iri na asaa (17), bukwa nke onye nchọcha jiri aka ya deputa. E jiri pacenti (%) na miin ($\bar{x}$) wee zaa ajuju nchọcha. A chọputara na iji asụsụ ọdinala akuziri ndị okenye nọ n'ime obodo maka ọrụ ugbo na-eweta ọtutụ uru ndị gụnyere: Ọ na-ewulite nkuzi na mmụta mee ka ọ dị ire; Ọ na-eme ka nkuzi na omumụ ihe di mfe na nghota, Ọ na-eme ka ha na-enwe ọrụ oge ha na-amụ ihe n'ihì na ọ bụ asụsụ ha na-aghota ka e ji akuziri ha. Ọzọ kwa, ọ na-eme ka a mata obodo onye si na ya, na-echekwara ha omenaala na nkwenye ha. Ọ na-eme ka udo na idinotu na-achị n'etiti ndị ọrụ ugbo na ndị na-akuziri ha ihe. Ọ na-ebelata onodu itiboribo n'etiti ndị okenye ahụ bi n'ime obodo arụ ọrụ ugbo, dgz. Site n'ìhe ndị a a chọputara onye nchọcha tutara alọ ndị a; ka ndị na-akuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo ga-abụ naanị ndị maara asụ ma na-eđe asụsụ ọdịnaala ndị ha na-akuziri. Ọzọ kwa, ọ bụ naanị asụsụ ọdịnaala (Igbo) ka a ga-eji enye okwa di mkpa na mgbasaa ozi ndị ọzọ maka ọrụ ugbo n'igwe okwu na nke onyonyo (radio na television). A ga-edeputa akwukwọ jonalu maka ọrụ ugbo n'asụsụ ọdịnaala ma n'olundi ndị okenye ahụ a na-akuziri ihe, nke a ga-eme ka ha na-aghota ihe a na-akọ banyere usoro ọgbara ọhụrụ n'ikoputa na ichekwa ihe oriri.

Nke a ga-enye aka belata ụkọ ihe oriri na ụbiam na Steeti Ebonyi ma na gburugburu Naijiria niile.

Ọkpurụkpụ Okwu: Asụsụ, Ọdinala, Ọrụ Ugbo, Ndị Okenye, Nkuzi na Mmụta.

Mkpolite

Asụsụ bụ ngwa mmadụ na ibe ya ji na-ezikorita ozi ma na-akpakorita ụkà. Asụsụ bara ezigbo uru na mmekorita mmadụ na ibe ya. Ọ nweghi ọganihu ọ bụla nwere ike ịbata n’etiti mmadụ na ibe ya, ma ọ bụ obodo na ibe ya ma ọ bụrụ na asụsụ adighị. Ya mere m ji asị na asụsụ bụ “Ọdumghaliakwu” n’ihu na ndị mmadụ na-ebikorita n’udo n’obodo ha. E nwere ụdidi asụsụ di iche iche nke gunyere asụsụ ọdinaala na Asụsụ ndi mba ozo (asụsụ bekee, French, China na ndi ozo).

Asụsụ ọdinaala bụ njirimara ndi ọ bụla na agburu ha si na ya. Obodo Naijiria nwere otutu asụsụ ọdinaala kariri nari ise (500) n’onu ogugu (Blench, 2012). Ha gunyere asụsụ Igbo, Hausa, Yoruba bụ nke ndi na-achi achi hoputara ka e jiri eme ihe. Ndi ozo gunyere Efik, Ibibio, Kanuri, Echie, Ikwere, Fulfude, Tiv, Ijaw, Edo Annang. Asụsụ ndi a nwere ike ibu asụsụ mbu mmadụ mutara asu n’oge ọ di na nwata. E nwekwara ike ikpo ha asụsụ epum (mother tongue, L1). Asụsụ ọdinaala bara nnukwu uru na nkuzi na mmuta, ọ kachasi n’iji akuziri ndi okenye bi n’ime obodo maka oru ugbo ma ọ bụ oru ubi na Steeti Ebonyi.

Oru ugbo/ubi bụ naani ihe otutu ndi mmadụ na-arụ n’obodo Naijiria, ọ kachasi na Steeti Ebonyi. Ọ bukwa site n’oru ugbo ahụ ka ha si enweta ego, ihe oriri na ihe ha ji azu ezinaulo ha. Mana kemgbe a choputara akụ di n’ime ala (mmanu) n’afọ iri ise gara aga, otutu ndi mmadụ leghara oru ugbo anya na-achozị naani oru bekee n’obodo mepere emepe. Onodu ahụ wetara ụkọ ihe oriri n’ihi na ọ bụzi naani ndi okenye bi i’ime obodo ka a hapuru oru ugbo, ndi amaghi agu ma ọ bụ

ede n'usoro ogbara ohuru n'ikoputa oru ugbo.

Inwe nka aguede a na-ekwu maka ya bu n'asusu odinaala. Bamgbose (1998) kwuru na o bu site n'iji asusu Odinaala eme ihe ka Naijiria ga-eji gbanahu uko, aguu na ubiam. N'olu nke ya:

inwe nka aguede n'asusu odinaala ga-enyere ndi oru ugbo bi n'ime obodo aka imata usoro ka mma itinye nri ala (fertiliza), mekwa ka ha hapu usoro ochie ma nabata usoro ohuru, si na ndi enweghi nka puo buruzie ndi nwere nka n'usoro ogbara ohuru n'ikoputa ihe oriri. N'uzo di otu a ka ha gae si na-amubawanye ihe ha na-akoputa n'oru ugbo.

Site n'ihe okammuta a kwuru, o were ewu na okuko anya na iji asusu odinaala akuziri ndi okenye maka oru ugbo ga-eme ka ha na-aghota ozi di mkpa dikà usoro e si etinye nri ala; oria na umu aruru na-emekpa ihe a kuru n'ugbo ahụ nakwa uzo a ga-esi ekpochapu ha, mkpuru osisi ogbara ohuru ndi namị mkpuru nke oma nakwa usoro e si akoputa ha, oge ka mma iji akonye ihe o bula n'ala nakwa usoro e si echekwa ihe a koputara n'ugbo ka o ghara imebi.

Okonkwo (2006) na-akowa na asusu odinaala bara uru n'agumakwukwo nakwa n'usoro nkiti e ji amu ihe na-abughi n'ogige ulokwukwo. Ilegbara asusu odinaala anya bu otu n'ime ihe na-adolara Naijiria na otutu obodo ndi ozo na mba Afrika aka elekereazu n'ihe gbasara nkanuzu na usoro ogbara ohuru n'ikoputa ihe oriri.

Mana otutu obodo na mba uwa dikà China, Japan, Germany, South Korea na-enwekari agamnihu n'ihe gbasara nkanuzu na usoro ogbara ohuru e ji akoputa ihe oriri n'ih na ha nabatara ma na-ejikwa asusu odinaala eme ihe n'uzo o bula.

Iji hu na ndi okenye na-aruru oru ugbo n'ime obodo na-aghota maka nkanuzu na usoro ohuru n'ikoputa oru ugbo gbadoro ukwu n'iji asusu odinaala nke o na-asu kemgbe o di na nwata, asusu nne na nna ya ji zulite ya, asusu ya na ndi ezinaulo ya, umunne ya, ndi enyi na ndi agbata obi ya na-asukorita. O

bụ asụsụ ọdịnaala ahụ ka o ji eche echiche, akọwapụta onwe ya nke ọma n'etiti ndị mmadụ, na-egosiputakwa mmetụta obi ya. Ọ bụrụ na e leghara asụsụ ọdịnaala ahụ anya, jirizie asụsụ bekee n'ikuziri ndị okenye ihe gbasara ọrụ ugbo, ọ ga-ewetara ya ọgbatauhie n'ihe a na-akọrọ ya. Ọ ga-adị ya ka e si n'ụlọ dupu ya n'ama ebe o nweghi onye ọ ma n'ihị na ọ gaghị aghọta ihe a na-ekwu banyere usoro ka mma n'ikoputa ihe oriri.

Iji asụsụ ọdịnaala akuziri ndị okenye ọrụ ugbo na-eme ka mmụta dị ire. Ufodu usoro nkuzi ndị na-adjikarị ire n'ikuziri ndị okenye ọrụ ugbo bụ usoro ngosiputa. Fafunwa (1991) kwuru na usoro nkuzi a na-eme ka onye a na-akuziri na-ahu ihe a na-ekwu maka ya na-emekwa ihe a siri ya mee. N'uzo dị ọtu a ka ha si na-amụta ihe a na-akuziri ha site n'iji asụsụ ọdịnaala.

Maduka (2007) na-akọwa na asụsụ ọdịnaala na-enye aka na mwulite onwe nakwa idi na-eche echiche nke ọma n'uzo ga-enyere ha aka iru ọrụ ugbo n'uzo o kwesiri. Ọ na-enyekwa aka n'ime ka ndị okenye ahụ nandị na-akuziri ha ihe na-enwe ezi mkparịta ụka banyere usoro ọhuru n'iru ọrụ ugbo.

Okafor (2008) kowara na usoro agumakwukwo ma ọ bụ ọmumu ihe ọ bụla ga-agbanye mgborogwu n'asụsụ dabara adaba. O kwuru na o bụ site n'iji asụsụ dabara adaba ka agumakwukwo ma ọ bụ ọmumu ihe ahụ ga-esi weta amamihe, nka na ukpuru di mma nke mmadụ ga-eji webata mgbanwo na ndu ya nakwa n'oha obodo. Ọ bụ nke a mere na asụsụ ọdịnaala ji di mkpa n'ikuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo.

Ugbo (2008) na-akọwa na asụsụ ọdịnaala na-enye aka n'iwulite nkuzi na ọmumu ihe maka ọrụ ugbo/ubi, na-emekwa ka ndị okenye nọ n'ime obodo na-aghota ihe a na-akuziri ha, na-ewulitekwu usoro ha jibu na-akọ ọrụ ugbo. N'aka nke ya, Onyemenam (2009) kwuru ka a na-eji asụsụ ọdịnaala akuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo n'ihị na ọ ga-enyere ha aka imata nkanuzu di ire n'ikoputa ihe oriri n'oge ugbo a;

Nsogbu Nchọcha

E nwere ike iji ụdidi asụsụ di iche iche kuziere ndi

okenye maka ọrụ ugbo. Asụsụ ọdịnaala bụ otu n'ime asụsụ e nwere ike ịjị kuziere ndị okenye bi n'ime obodo maka usoro ọhụrụ n'irụ ọrụ ugbo. Ọtụtụ ndi okenye a bụ n'ime obodo arụ ọrụ ugbo anaghị aghọta ihe a na-akuziri ha maka usoro ọgbara ọhụrụ n'ikoputa ihe oriri di iche iche n'ihia na ọ bụ asụsụ bekee ka e ji edeputa ma na-aguputa ihe ntuzi aka ọ bụla a na-enye ha. Iji maa atụ, ọ na-enye ha nsogbu imata mkpuru osisi nke ọgbara ọhụrụ ndi na-amita mkpuru nke oma, inwe nka n'usoro e si etinye nri ala, imata ọria na umu aruru ndi na-emekpa ihe a korọ n'ugbo ahụ nakwa otu a ga-esi ekpochapu ha, inwe nka otu e si ekpochapu ahia n'usoro ọgbara ọhụrụ, oge ka mma e ji akonye ụdiri nri ọ bụla nakwa usoro e si echekwa ihe a koputara n'ugbo ka ọ ghara imebi.

Ndi a na-akuziri bụ ndi okenye bi n'ime obodo. Ha amaghị agụ ma ọ bụ ede asụsụ bekee, naanị asụsụ ọdịnaala ka ha mara asụ, ya mere na a ga-asị na e ji asụsụ bekee akuziri ha maka ọrụ ugbo, mana ndi okenye ahụ ji asụsụ ọdịnaala na-akoputa ọrụ ugbo. Onodu a na-ebute ọgbatauhie n'etiti ndi okenye ahụ na ndi na-akuziri ha ihe, nke mere na ha anaghị aghọta usoro ọgbara ọhụrụ n'irụ ọrụ ugbo. Nke a mere na ukọ ihe oriri na ubiam na-eti ndi mmadu isi n'ala n'obodo Najirịa ọ kachasi na Steeti Ebonyi. Nchọcha a na-eleba anya ichoputa uru a ga-enweta site n'iji asụsụ ọdịnaala akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

Ebumnuche Nchọcha

Ebumnuche nchọcha a na-eleba anya

1. Ichoputa njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi
2. Ichoputa uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndi okenye maka ọrụ ugbo.

Ajụjụ Nchọcha

1. Kedu njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo n'Ebonyi Steet?

2. Kedu uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo?

Usoro A gbasoro Mee Nchọcha

Udidi nchọcha e ji mee nchọcha bụ usoro sọvee kenkowa.

Nworgu (2015) hụtarala usoro sọvee kenkowa dịka usoro na-akọwa otu ihe ma ọ bụ ọnọdụ di n'etinyeghi ma ọ bu wepụ ihe ọ bụla n'ihe a na-ahụta anya n'oge ahụ. Usoro nchọcha a dabara n'isiokwu nchọcha n'ihi na ọ na-eleba anya ichọputa uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

Ebe nchọcha gụnyere okpuru ọchichi ime obodo iri na atọ (13 L.G.A) e nwere na Steeti Ebonyi. E ji usoro nsere ebumnuche họtuta ndi nchọcha gụnyere ndi okenye iri (10) n'okpuru ọchichi nke ọ bụla. Ya mere na ọnọdụ ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo e jiri mee nchọcha a di otu nari na iri ato (130 adult farmers). Ngwa e jiri mee nchọcha a bụ njumaza. E jiri pacenti (%) hazie data e nwetara n'ajụjụ nchọcha nke mbụ, mana ajụjụ nchọcha nke abụọ ka e jiri miin (x) hazie ma tuchaa data e nwetara na ya. Akara miin bidoro na 2.50 gbagowe ka a nabatarala dikà azịza dabara n'ihe a na-achọ, ebe akara miin pekariri 2.50 bụ ndi a nabataghị na nchọcha a.

Ihe a chọputara Ajụjụ Nchọcha I

Kedu njirimara ndi okenye na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi?

Table I: Ọsịsa banyere njirimara ndi na-arụ ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

N = 130

	Njirimara Ha	Ọnọdụ zara	Pacenti %
A	<u>Afo ha gbara</u>		
	30 – 39	15	11.5%
	40 – 49	40	30.8%

	50 – 59	55	42.5%
	60 karịa	20	15.4%
B	<u>Oke/Nwunye</u>		
	Nwoke	80	61.5%
	Nwaànyị	50	38.5%
C	<u>Ogo</u>		
	<u>Agumakwukwọ ha</u>	60	46.2%
	Agughị akwukwọ	40	30.8%
	Ogo praịmarị	20	15.4%
	Ogo sekondiri	10	7.6%
	Ogo N.C.E na OND		
D	<u>Alumdi na Nwunye</u>		
	Luru di/nwunye	110	84.6%
	Alụbeghị di/nwunye	20	15.4%

Na tebulu nke mbụ, onye nchọcha jiri ụzọ ihe anọ wee gosiputa njirimara ndị okenye na-arụ ọrụ ugbo n'ime obodo na Steeti Ebonyi. Ihe ndị a gunyere; ileba anya n'afọ ole ha gbara, ọ bụ nwoke ka ọ bụ nwaànyị; ogo agumakwukwọ ha, na ìmata ma ha alụọla di/nwunye.

Ahụgara na ọtụtụ ndị okenye ahunọ na aghata afọ iri anọ ruo na iri ise na itoolu (40 – 59 yrs). Ndịumụ nwoke di iri asatọ (80; 61.5%), ebe umụ nwaànyị di iri ise (50; 38.5%). 60; 46.2% n'ime ha bu ndị agughị akwukwọ ma ncha, ebe 40; 30.8% bündi gara nnanị ogo praịmarị ebe naanị 20; 15.4% gara ogo sekondiri. Na tebuluahụ, o gosiri na ọtụtụ n'ime ndị okenye ahualụọla di na nwunye, 110; 84.6%.

Ajụjụ Nchọcha II

Kedu uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo?

Tebulu II: Ọsịsa banyere uru asụsụ ọdịnaala bara n'ikuziri ndị okenye maka ọrụ ugbo na Steeti Ebonyi.

Qnụọ gu	Ihe e depụtara maka nchọcha	($\bar{X}$)	Sd	Mkpebi
---------	-----------------------------	---------------	----	--------

1.	Q na-ewulite nkuzi na mmụta, mee ka ọ dị ire.	3.21	0.93	Nabata
2	Q na-eme ka nkuzi na ọmụmụihē dị mfe na nghota	3.29	0.86	Nabata
3	Q na-eme ka ha ghota ọtụtụ mkpuru okwu nke ha anaghị aghota n'olu bekee	3.20	0.82	Nabata
4.	Q na-eme ka ha na-etinye ihe a na-akuziri ha n'ọrụ ozugbo.	3.18	0.78	Nabata
5.	Q na-eme ka ha na-enwe ọnụ oge ha na-amụ ihe ọmụmụ	3.24	0.82	Nabata
6.	Ha na-agbaso usoro ọnatara chi n'ịmụ nka di iche iche nakwa usoro ọgbara ọhuru n'iru ọrụ ugbo.	3.42	0.71	Nabata
7.	Q na-echekwara ha omenaala na nkwenye ha, amata obodo onye si na ya.	3.25	0.82	Nabata
8.	Q na-eme ka udo na idinotu na-achi n'etiti ndi ọrụ ugbo na ndi na-akuziri ha ihe.	3.43	0.68	Nabata
9.	Q na-ewulite omenaala na nkanuzu nke odinaala	3.50	0.77	Nabata
10.	Q na-eme ka ndi okenye ahu na-aghota ihe a na-akuziri ha nke oma	3.60	0.82	Nabata
11.	Q na-ebelata onodu itiboribo n'etiti ndi okenye bi n'ime obodo aru ọrụ ugbo	3.46	0.78	Nabata

12.	Q na-eme ka ha na-enwe aguu imuta ihe na iju ajuju	3.33	0.75	Nabata
13.	Q na-eme ka ekereuche ha na-ewulite, ha na-eche echiche n'onwe ha.	3.13	0.78	Nabata

Tebulu nke abuo gosiri osisa miin ($\bar{x}$) di ichie ichie a na-enweta n'iji asusu odinaala akuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka oru ugbo. Data na-egosi na ndi nyere osisa nabatara ihe niile e deputara maka nchocha site na nke mbu ruo na nke iri na ato (1 – 13), ndi akara miin ha bu; 3.21, 3.29, 3.20, 3.18, 3.24, 3.42, 3.25, 3.43, 3.50, 3.60, 3.46, 3.33 na 3.13 n'otu n'otu. Nke a putara na ihe e deputara maka nchocha bucha uru a na-enweta n'iji asusu odinaala akuziri ndi okenye maka oru ugbo na Steeti Ebonyi.

Mkparita Uka n'ihe a Choputara

Ihe a choputara gosiri na ndi okenye a bi n'ime obodo aru oru ugbo, otutu n'ime ha no na agbata afọ iri anọ rue na iri ise na itoolu (40 – 59), nke na-egosi na ha a puola na ndi ntorobia. Ndi okammuta Onokerhoraye na Okafor (2011) kwara na etiti onuogu afọ ole (average age) ndi okenye na-arụ oru ugbo n'ime obodo na-agba arigowela elu, site n'afọ iri ato na ise rue n'afọ iri anọ (35–40 yrs). Ha kwuru na ihe na-ebute nke a bu na ndi ntorobia na-apusi n'ime obodo aga n'obodo mepere emepe icho oru bekee. Opupu ndi ntorobia n'oru ugbo mere na uko ihe oriri na-adizi. Otutu n'ime ndi okenye ahụ bu ndi nwoke, tinyekwara ndi nwaanyi. Otutu n'ime ha enweghi agumakwukwo o bula, ebe otutu ndi ozo gara naani ogo praimari. Udiri onodu a bu ihe a na-ahutakari n'ime obodo, agughị akwukwo na-eme ka ndi mmadu ghara inweta oru nke ga-enyere ha aka ibi ndu n'uzo o kwesiri. O bukwu ya mere na aguu na ubiam na-adikari n'ime obodo nke mere na ndi mmadu na-esi ebe ahụ eje n'obodo mepere emepe icho oru (Ijere, 2009). Ozo kwa, n'ih i na otutu ndi okenye ahụ aluola di na

nwunye, ọ gaghi adiri ha mfe ihapu ezinaulo ha n'ime obodo jewe obodo mepere emepe. Nke a mere ha bi n'ime obodo aru ru ugbo nke bu naani ru ha nwere ike iru n'enweghi agumakwukwo.

Na tebulu nke abuo, a choputara na uru asusu odinaala bara n'ikuziri ndi okenye maka ru ugbo gunyere ihe ndi a; ọ na-ewulite nkuzi na mmuta mee ka ọ di ire. Ọ na-emekwa ka nkuzi na omumu ihe di mfe na nghota. Ọ na-enye aka n'ighota otutu mkpuru okwu bu ndi ha enweghi ike ighota n'asusu bekee. Ọ na-eme ka ha na-etinye uche n'ihe a na-akuziri ha n'oru ozugbo. Ọ na-eme ka ha na-enwe onu oge ha na-amu ihe omumu n'ih na ha maara asusu e ji akuziri ha ihe. Ọ na-emekwa ka a mata obodo mmadu si na ya, echekwara ha omenaala na nkwenye ha. Ọ na-eme ka udo na idinotu na-achi n'etiti ndi ru ugbo na ndi na-akuziri ha ihe. Ọ na-emekwa ka onodu itiboribo belata n'etiti ndi ru ugbo bi n'ime obodo. Ha na-enwe agu imuta ihe na iju ajuju n'onwe ha n'ih na e ji asusu ha maara akuziri ha. N'ikpeazu, ọ na- ewulite nka ekereuche ha, na-eme ka ha na-eche echiche nke oma banyere otu ha ga-esi ru ru ugbo nke oma. Nchocha a yitere nchocha Ugbo (2010) na Bamgbose (2009) bu ndi gbadoro ukwu n'uru digasi iche iche a na-enweta n'iji asusu odinaala akuzi ihe, bukwa ndi gunyere ihe a choputara na nchocha a.

Mmechi na Ntuta Alo

Iji hu na e mejuputara ebumnuche n'ihe gbasara ikuziri ndi okenye bi n'ime obodo maka ru ugbo na Steeti Ebonyi, asusu odinaala bara ezigbo uru n'ime nke ahụ. Site n'iji asusu odinaala (Igbo), a ga-emejuputa ebumnuche; ihe mmuta nke uburu isi, ihe mmuta nke mmetuta obi na ihe mmuta nke omume. N'uzo di otu a ka a ga-eji hu na a churu agu na ubiam oso ukwu eru ala na Steeti Ebonyi.

N'ih nke a, onye nchocha tutara alo ndi a;

1. A ga-ahụ na ndị na-akụziri ndị okenye bi n'ime obodo maka ọrụ ugbo bụ naanị ndị maara asụ ma na-ede n'asụsụ ọdịnaala ndị ha na-akụziri.
2. Jonalu maka ọrụ ugbo ka e kwesiri ka e deputa n'asụsụ ọdịnaala na olundị ha, nke ga-eme ka ndị okenye ahụ na-aghota ihe a na-akọ.
3. E kwesiri izuputa otutu ndị nkuzi maka ọrụ ugbo, ndị maara nke ekwe na-akụ n'ihe gbasara asụsụ ọdịnaala ndị ọ na-akụziri.
4. Mgbasaa ozi ọ bụla n'igwe okwu na (radio na televishon) maka ọrụ ugbo ga-aburiri n'asụsụ ọdịnaala ka a ga-eji zie ozi ahụ. Nke a ga-enye aka hụ na ndị okenye na-arụ ọrụ ugbo na-aghota maka ntuziaka ọ bụla a na-enye ha banyere usoro ọgbara ọhuru n'ikoputa ihe oriri na ichekwa ya. Nke a ga-eme ka ụko ihe oriri na ubiam belata na Steeti Ebonyi ma na gburugburu obodo Najirja.

Edensibia

- Bamgbose, A. (1998). Mother tongue Education U.S.A. Hemming way Press.
- Blench, R. (2012). An atlas of Nigerian Languages (3rd ed.) Cambridge UK Kay Williamson Education Foundation.
- Fafunwa, A. B. (1991). History of Education in Nigeria. NSP Educational Publishers Ltd.
- Ijere, M. O. (2009). Leading Issues in rural development. Enugu: Acena Ventures Ltd.
- Maduka, O. (2007). Citing a Lingua Franca for Nigeria new. Daily Times. P. 26.
- Nworgu, B. G. (2015). Educational Research: Basic Issues and Methodology. Nsukka University Trust Publishers.
- Okafor, M. I. (2008). Functional Mass Literacy Education through Indigenous languages a prerequisite for national development in Nigeria. Central Book Ltd

Agbor.

Okonkwo, C. E. (2006). Mother tongue Education: A Reminder of some forgotten views to Nigerian Education. *Journal of Research in Curriculum*. 6,4(3) 69 – 80

Onokerhoraye, A. G. Na Okafor, F. C. (2011). Rural development and planning for Africa. Bening City. The Benin Social Sciences for Africa.

Onyemenam, O. (2009). The Nigerian Languages and the teaching of English Language. London, longman.

Ugbo, O. (2010). Benefits of indigenous languages on teaching and learning of adult farmers. *Journal of Agriculture and Social Research* 4(2) 60 - 69